

**БИТВИ
НАЦІОНАЛЬНО-
ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ**

Битва на Жовтих водах

Приготування Б. Хмельницького до війни не були таємницею для польського командування, яке за будь-яку ціну намагалося не допустити розгортання повстання Військо Речі Посполитої, зібране для боротьби з повстанцями, очолюване коронним гетьманом **Миколою Потоцьким** і польним гетьманом **Мартиним Калиновським**, розташувалося в таборі між Корсунем та Чигирином. Коронний гетьман планував здійснити каральний похід на Запорожжя силами двох угруповань. Перше — очолюване сином **М. Потоцького Стефаном**, мало просуватися суходолом, а друге, переважно з реєстрових козаків, очолюване осавулами **І. Барабашем** та **І. Караїмовичем**, — на човнах Дніпром.

Хмельницький завдяки чудово організованій розвідці вчасно довідався про цей план і вирушив із Січі навперейми **С. Потоцькому** (*слайд 6*). 19 квітня загони татарської кінноти, очолювані перекопським беєм **Тугаєм**, вступили в бій із поляками у верхів'ї р. **Жовті Води**, лівої притоки **Інгульця**. Невдовзі з основними силами підійшов гетьман і розпочав облогу польського табору. Кількість війська Хмельницького становила 14 тис. козаків, татарської орди — 20 тис. осіб, у поляків було 10 тис. вояків.

С. Потоцький через облогу не мав можливості повідомити батькові. Тим часом у флотилії реєстровців, що підходила до Січі, прихильники гетьмана підняли повстання. Барабаша та Караїмовича вони вбили і приєдналися до Хмельницького.

Після того, як вони прибули до Жовтих Вод, на бік гетьмана перейшли також реєстрові козаки з табору С. Потоцького. Опинившись у критичному становищі, поляки в ніч із 5 на 6 травня спробували прорвати оточення. Однак козаки й татари оточили їх з усіх боків й

опівдні 6 травня розгромили вщент. Важко пораненого С. Потоцького взяли в полон татари, і по дорозі до Криму він помер.

Битва під Корсунем

Перемоги, здобуті Хмельницьким у перших битвах на Жовтих Водах і під Корсунем, мали важливе значення для розгортання визвольної боротьби. Вони були болючим ударом для польської армії, сприяли послабленню позицій влади Речі Посполитої в Україні. Перемоги стали сигналом для повстань по всій Україні і визвольного походу української армії на захід. Швидко зросло повстанське військо. До кінця липня 1648 р. від польсько-шляхетського панування повстанці звільнили Лівобережжя

Пилявецька битва. Облога Львова та Замостя

Із листа брацлавського воєводи Адама Кисіля до архієпископа Матвія Лубенського (правителя Речі Посполитої на час «міжкоролів'я» після смерті Владислава IV) про ситуацію в Україні після Корсунської битви
«...Військо наше розгромлене й розбите вщент... Раби тепер панують над нами; зрадник засновує нове князівство... Безумна чернь рада тому, що Хмельницький оберігає її, піддаючи вогню й мечу один лиш шляхетський стан, відчиняє міста, замки і, вводячи його туди, як тріумфуючого переможця, вступає в його підданство. Київ оголосив він своєю столицею... Орда стоїть проти нас; татарський Кіш і табір цього нечистивого Тамерлана ще стоять під Білою Церквою. Одначе дійшли до нас вісті й чутки, що він бажає ще далі збільшити наші біди і свої успіхи. Уже й так воєводства Київське, Брацлавське, Чернігівське вважає своїми, погрожує Волині й Поділлю, а також і Руським землям...»

Із «Літопису Самійла Величка» про Пилявецьку битву

«Поляки тоді налічували добірної кінної воєнної шляхти, в багатих і знаменних уборах, із численними скарбами... тридцять тисяч. Людей ободових при валках та обозах, озброєних мушкетами, було сто тисяч із лишком.

Тим часом поляки одержали звістку, що Хмельницький з усім військом потягся під Пиляву, сподіваючись узяти шляхетський скарб. Коли поляки дійшли до Пиляви, то застали вже тут, на другому березі річки Пиляви, багнистої і важкої до здобуття, Хмельницького. Той стояв зі своїми обозами на тамтешніх великих горбах і пагорбках. Поляки тут належно не влаштувалися і після однієї та другої військових спроб проти Хмельницького втратили сміливість та військову вигадку. А в четвер 14 вересня, після удару Хмельницького, майнули навтьоки. Вони тікали без пам'яті, як хто міг і куди міг, кинувши всі свої великі обози з численними пребагатими скарбами і статками, залишивши їх на користь Хмельницькому. Вони втратили тоді й кільканадцять тисяч свого війська, хоч Хмельницький мав під Пилявою свого козацького війська 5002, а Тугай-бей тільки 5000. Але Хмельницький на пострах полякам перебрав багатьох козаків по-татарському в бурнусах й вивернуті кожухи. Тим він одурив поляків і, наповнивши їхні серця страхом, примусив... тікати без пам'яті».

М. Аркас про битву Пилявецьку битву.

«Польське військо стояло табором біля річки Пилявки на Волині. Над ними було аж три начальники: князь Заславський, князь Конец- польський і князь Осторог. Усі ці князі були великі пани, але нікчемні вояки, і козаки сміялися з них: «Зібралися перина, дитина та латина козаків воювати». Заславського прозвали «периною» за те, що був ніжний і тендітний; Конецпольського — «дитиною», бо був ще молодий (ледве 20 літ мав), а Острога — «латиною» — за його вченість. Під їхні корогви зібралося коло 60 000 самої шляхти, а з ними без числа челяді й возів з усяким панським добром. Пани виїхали на війну, як на якийсь бенкет, попривозили з собою усяких напитків та наїдків, перини, подушки, дорогі килими; повбиралися всі у шовки та оксамити, попривозили срібних та золотих кубків, чарок, таців... Бенкетували й гуляли, наче у себе дома. «Нащо нам гармати, — вигукували п'яні пани, — коли ми розженем усе се хлопство канчуками! Не помогай, Боже, ні нам, ні козакам, тільки дивися, як ми троцимо се бидло!»

...Хмельницький довго морочив поляків, щоб діждатися, поки підійдуть інші полки та Кримський хан. ...Аж ось надійшла допомога від хана. ...Щоб полякам здалося, що татар прийшло багато, він звелів полкові Кривоноса вивернути кожухи і, гукнувши «Аллах!», ускочити в польський табір. ...Се так налякало поляків, що вони з переляку не знали, що й почати: усяк командував, робив по-своєму, ладу не було ніякого».

М. Аркас про облогу Львова

«Хмельницький обложив навкруги Львів і почав стріляти з гармат. З такими потугами, які були у Хмельницького, йому легко було опанувати містом, та йому зовсім не треба було — він із Волині прийшов сюди, аби не стояти на одному місці. Саме тоді на сеймі обирали нового короля, Хмельницький нетерпляче чекав того вибору. Два тижні простояв Хмельницький під Львовом. Поляки спалили передмістя і засіли в місті. Козаки приступали то з того, то з того боку. Бомбою з гармати запалено жидівську синагогу, пожежа розкинулася геть по місту. Тоді вже виставили поляки білу корогву і згодилися піддатися; послали послів до Хмельницького, просили помилувати Львів. Хмельницький сказав, що для українців львівських помилує, але нехай заплатять 200 000 червінців викупу. Просили зменшити окуп — не зменшив, бо обіцяв ті гроші Тугай-бееві. Заплатили таки — то грішми, то річами коштовними, ще й обід козакам справили».

М. Аркас про облогу Замостя

«14 жовтня козаки з-під Львова пішли під Замостя на саму границю України. У Замості стояло 10 000 війська, що зібрав Вишневецький. З тим військом, що мав Хмельницький, він міг би взяти ту кріпость без клопоту, але він аж три тижні простояв тут та удавав, що облягає — все дожидався вибору короля. Нарешті приїхав аж 17 листопада посол од нового короля. Вибрали Яна-Казимира. Він сповіщав Хмельницького про свій вибір, обіцяв всякі полегшення козакам і вірі православної, та просив Хмельницького перш за все відступити від Замостя. Хмельницький виявляв велику радість, казав стріляти з гармат і сказав, що зараз їде на Україну, сповняючи волю нового короля. Із Замостя узяв невеликий окуп, всього 20 000 злотих, і повернув на Україну»

Можливі причини припинення воєнних дій та відступу української армії з-під Замостя

Складне становище армії:

боєздатного війська налічувалося не більш як 30 тис.;
гостро відчувалася нестача гармат, боєприпасів і харчів;
давалася взнаки загальна втома.

Наближення зими.

Спалах епідемії чуми.

Повернення татар до Криму і загроза нападу на Київщину й Чернігівщину литовської армії.

Не вичерпаними були військові сили Польщі.

Зваживши на все, Богдан Хмельницький погодився з рішенням ради і настроями старшини та уклав перемир'я з новообраним польським королем **Яном II Казимиром**.

Однак, укладаючи мир під Замостям, гетьман не збирався припиняти збройної боротьби взагалі. Він планував навесні 1649 р. знову зібрати військо, покликати татар на допомогу й поновити воєнні дії.

Внаслідок перемоги під Пилявцями й походу української армії на Львів та Замостя на початку листопада 1648 р. майже всі українські землі було визволено від польського панування.

АРТУР ОРЛІОНОВ. «БИТВА ПІД ЖОВТИМИ ВОДАМИ»

Після спустошення Суботова, вбивства сина та викрадення Гелени, після відмови в справедливості з боку короля та сейму та після благословення Петра Могили Богдан збирає народ до повстання.

Дітьми Хмельницького опікується Ганна Золотаренко, яку гетьман вмовив не приймати постриг у монастир і повернув у свою сім'ю. А кохана Гелена стає законною дружиною Чаплинського. Світ польської шляхти, з яким Богдана пов'язувала ця жінка, після прийняття булави стає йому ворожим.

Готуючись до боротьби, Хмельницький звертається по допомогу до татар, до хана Іслам-Грея. Поляки теж вирушають на війну. Починається новий акт великої трагедії двох народів.

Про те, як готувалася перша битва цієї війни — під Жовтими Водами, — в документальному серіалі «Гра долі» з ведучою Наталкою Сопіт.

Під Жовтими Водами

У суботу, 28 травня, та в неділю, 29 травня, о 14.25 на «5 каналі» дивіться шосту частину документального фільму студії «ВІАТЕЛ» «Богдан Хмельницький»

